

HET KORTE TRIESTE LEVEN VAN FEMMEGIEN VEENHOF

(Nijensleek 18 mei 1825 – Gouda 12 augustus 1846)

Het onderstaande artikel kregen wij van Henk Luning uit Assen. Hiervoor zijn wij hem zeer erkentelijk. Henk Luning is amateur historicus en schrijft regelmatig over Drentse historische onderwerpen, onder meer in de uitgaven van de Drentse Historische Vereniging. In 2006 werd hem de DHV-prijs voor de Drentse geschiedenis toegekend. Dit artikel geeft een goed inzicht in zowel de levenswijze, welvaart e.d. als de opvattingen over rechtspraak en straffen in het begin van de 19e eeuw.

‘... Dat het aan Uwe Majesteit naast God verbleven was haar van den doodstraf te bevrijden en dat de President van het Provinciaal Gerechtshof haar heeft aangera- den 's Konings gratie te smeken teneinde haar de gelegenheid te geven het diep be- rouw, hetwelke zij over haren misdaad gevoelt aan te kweken, en aan de versterking van hetzelfde eenig en alleen hare dagen toe te wijden, teneinde bij dagelijkse schuldbelijdenis aan het Opperwezen ook hiernamaals de genade van den Almachtige te erlangen en eene zalige toekomst te kopen, daar deze wereld voor haar geen geluk verder schijnt te kunnen aanbieden.’

Het voorgaande is een passage uit het gratieverzoek van 22-1-1846 van de op 18 mei 1825 in Nijensleek geboren Femmigje Veenhof aan koning Willem II. De wanhoopskreet is van een jonge vrouw die nauwelijks een zonnige jeugd kende, die toen ze 14 jaar oud was haar moeder verloor en na haar schooltijd als hulp bij boeren in Vledder en omgeving in dienst was. Op 20-jarige leeftijd maakte ze zich schuldig aan brandstichting, veroordeeld werd tot de doodstraf, daarna gratie kreeg waarbij haar straf werd omgezet in 20 jaar tuchthuisstraf en enkele maanden later op 21-jarige leeftijd overleed in de vrouwengevangenis te Gouda.

Femmeigiens jeugd

Op 18 mei 1825 wordt ten huize van Jan de Blaauw te Nijensleek geboren: Femmigje, dochter van de ongehuwde 32-jarige Trijntje Jacobs die na het overlijden van haar ouders toevertrouwd is aan de zorg van de diaconie van Vledder. Zij werkt bij diverse gezinnen binnen de gemeente en wordt, al dan niet terecht, ‘malle Trijne’ genoemd. In 1811 betaalt de diaconie kostgeld voor haar aan Geert Wever en jarenlang worden er uitgaven gedaan voor kleding en schoeisel. In 1828 is zij ondergebracht bij Jan de Blaauw. Het pasgetrouwde echtpaar Blaauw kan op hun boerderij best een hulp gebruiken voor wie ze ook nog geld toe krijgen. De eigenaardigheden van Trijntje nemen ze daarbij op de koop toe.

Na de geboorte van ‘Femmegien’ wordt Trijntje ondergebracht in een kamer van de diaconie in Vledder. Zij overlijdt op 23 mei 1839 en in de overlijdensakte staat ze vermeld als

11 Op heden, den Negentiensten Maend, achttien honderd vijf-en-twintig, doe
 Na mede te wezen, compareerde voer mij *Johannes Wierd*
Van Royen Schout der Gemeente Vledder, ende
Christus van der Grinten Heer van de
 oudste Leetij jaar, *Sandbrone* van beroep, woonachtig in de
 gemeente *Vledder* dewelke verlaarde, dat *Trijntje Jacobs*
 oud *veertien* jaar, *oud* jaar, *den*
maend *naacht* te *caanturen*, ten huize van *Jande Cleaert*
 te *Vledder* herallen is van een
 kind van het *leer* ik geslacht, san 't welk *zij* den naam gaf van

Femmigje
 Deze verklaring is geschied in tegenwoordigheid van *Jan van der*
 oud *veertien* jaar, *oud* van beroep, woonachtig
 te *Vledder* en van *Handrik* *oud*
veertien jaar, *Landbouwer* van beroep, woonachtig te *Vledder*
 En *bidder* *afgevaardigt* en *getuigen*
 deze acte, na behoefte voorlezing van deselve, hevens mij ondertekend.

J. H. van Royen
H. Hoog
Jan Kroes
Ch. Hofman

De geboorteakte van Femmigje die op 18 mei 1825 's nachts om één uur ter wereld kwam. (Uit: Alledrenten.nl)

Trijntje Jacobs, dochter van Jacob (geen achternaam vermeld, red.) en Annigje Snijders. Maar ze is op 4 november 1792 in Vledder gedoopt als dochter van Jacob Egberts en Femmigje Jans die op 27 juli 1788 waren getrouwd. Femmechien blijkt dus naar haar grootmoeder vernoemd te zijn, maar het is onduidelijk wanneer zij, in navolging van andere familieleden, de naam Veenhof gaat gebruiken.

Het kind groeit op en bezoekt tot haar 13de jaar op kosten van de diaconie de lagere school in Vledder. Ze kan redelijk goed schrijven, zeer goed lezen en is in de waarheden van de godsdienst niet onbedreven. Qua verstandelijke vermogens overtreft ze menig medeleerling 'van haar stand' zoals het wordt uitgedrukt. Het gerucht dat Femmegien niet al te bijster zou zijn kwam vermoedelijk de wereld in omdat haar moeder 'malle Trijne' werd genoemd. Maar in de groei was Femmegien iets achter gebleven, het was een nietig meisje van 1.23 meter lang, met een smal voorhoofd, blauwe ogen, licht bruin haar, maar met een gezonde kleur.

Na het overlijden van haar moeder in 1839 staat Femmegien als 14-jarig meisje alleen op de wereld. Zij wordt voorlopig gehuisvest bij haar moei in Uffelte, terwijl de diaconie van Vledder uitziet naar een dienst voor haar. In 1840 is ze uitbested in Havelte en volgt daar de catechisatie bij dominee Zwiers. Deze dominee zal later tegenover de rechtbank verklaren dat haar verstandelijke vermogens goed zijn, 'doch dat het ensemble niet goed op elkaar schijnt te werken, althans daar mankeert iets aan.' In 1841/42 is Femmegien uitbested bij de landbouwer Albert Hoekman in Steenwijk. De diaconie van Vledder geeft 15 gulden per jaar toe. Dit geld dient ter compensatie van de kleine diefstallen die Femmegien pleegt. Onder toezicht blijkt ze goed te werken, alleen is het moeilijk haar 's morgens uit bed te krijgen. Enkele weken voor de beëindiging van haar dienstverband heeft ze gezegd dat zij het op de borst had en de dokter wilde spreken. Zij is toen niet meer bij de familie Hoekman teruggekomen. Sinds mei 1845 is Femmegien in dienst van de landbouwer Christiaan Nieuwenhuis in Wapserveen. De diaconie van Vledder geeft 10 gulden per jaar toe, hoewel Femmegien wat traag

is en zich voortdurend kleinigheden toe eigent. Femmegien is wat aamborstig, maar overigens is haar gezondheid goed en de maandstonden komen regelmatig. Ze heeft het redelijk naar de zin bij de familie Nieuwenhuis. Met de diakenen van Vledder ligt ze echter overhoop, want de nieuwe kleren die zij zo graag wil hebben, worden haar geweigerd vanwege de kleine diefstalletjes. Dan rijpt bij Femmegien een plan!

Brandstichting

Drie dagen loopt Femmegien rond met de gedachte om de boerderij van Nieuwenhuis in brand te steken. Tegen de middag van 21 oktober 1845 is ze alleen in de keuken. De boer verzorgt de koeien in de schuur en de boerin haalt een paar emmers water. Zonder lang na te denken grijpt Femmegien een brandende turf van de haard en legt die in haar bedstee in de keuken. Ze doet de deur dicht en zet er een stoel voor. Daarna gaat ze met de boer naar het aardappelland. Een kwartier later worden ze geroepen omdat de brand na terugkomst van de boerin is ontdekt. De vlammen hebben het roggestro in het bed in brand gezet. Dankzij de twee emmers water die ze bij zich heeft kan de vrouw des huizes het vuur snel doven. Uiteraard werden de burens gealarmeerd en de verdenking viel meteen op Femmegien die in alle toonaarden ontkende. Men jaagt haar weg, maar bij nader inzien wordt het beter geoordeeld er iemand achteraan te sturen en haar bij de diakenen van Vledder te brengen. Jan Everts Meintjes kwijt zich van deze taak en levert haar af bij Wanders. Nog dezelfde dag wordt Femmegien door Hilbert Klaas de Wit, veldwachter van Vledder, in bewaring genomen. Tijdens het eerste verhoor ontkent zij, maar de volgende dag legt zij in tegenwoordigheid van een diaken een bekentenis af. Op last van de burgemeester wordt Femmegien in het voor enige jaren geleden gebouwde Huis van Bewaring in Assen ingesloten. Het was voor 50 personen gebouwd, maar op dat moment waren er 78 logeergasten. Op 2 december 1845 vergadert het Provinciaal Gerechtshof in raadkamer. Besloten wordt om, gezien de ernst van het misdrijf, de rechtszaak niet door de Arrondissementsrechtbank maar door het Provinciaal Gerechtshof in een openbare zitting te behandelen. Op 2 december wordt Femmegien van het huis van bewaring overgebracht naar het in hetzelfde pand gevestigde huis van justitie.

Het proces

In de loop van december 1845 vindt het vooronderzoek plaats. Er worden in totaal 14 getuigen verhoord. Op vrijdag 9 januari 1846 begint de openbare rechtszitting van het Provinciaal Gerechtshof in Assen. Als president treedt op mr. S. Gratama, als advocaat-generaal fungeerde mr. W. Goedkoop en met de verdediging is mr. C.L. Kniphorst belast. De akte van beschuldiging luidt dat Femmegien Veenhof op 21 oktober 1845 in de woning van Christiaan Nieuwenhuis opzettelijk een kool vuur in een bedstede in die woning heeft neergelegd 'derwijze, dat het vuur zich in de daarin aanwezige ontvlambare stoffen en aan die woning moest mededelen en ook werkelijk medegedeeld heeft'. Alle getuigen zijn opgeroepen en verschenen. Het getuigenverhoor neemt vele uren in beslag en duurt van 's morgens 10 uur tot 's avonds 9 uur. De verklaringen van de getuigen wijken niet noemenswaardig af van de tijdens het vooronderzoek afgelegde verklaringen. Daarna wordt Femmegien ondervraagd. Zij bekent het ten laste gelegde feit. En de volgende dag houdt de advocaat-generaal zijn requisitoir. Hij acht de verdachte schuldig aan het ten laste gelegde. De eis is dat Fem-

megien zal worden veroordeeld om te worden gebracht ‘*ter plaatse waar men gewoon is binnen de stad Assen executie van criminele justitie te doen en aldaar op een schavot aan een paal te worden verworpd tot dat er de dood na volgt.*’ De verdediger legt in zijn pleidooi de nadruk op verschonende omstandigheden uit hoofde van de jeugdige leeftijd van de verdachte en pleit voor een mildere straf. Op 17 januari verschijnt Femmegien weer voor haar rechters en zij wordt conform de eis veroordeeld tot de dood door verwurging. Bovendien moet zij de kosten van het geding betalen, zijnde f 119.10. De president deelt mee dat een verzoek om gratie binnen drie dagen kan worden ingediend. Hij richt nog ‘een hartelijk woord’ tot de veroordeelde en spreekt de hoop uit dat een verzoek om lijfsbehoud bij de Koning ingang zal vinden. Bij Koninklijk Besluit van 25 april 1846 wordt op het gratieverzoek beschikt en wordt de doodstraf verwisseld in te pronkstelling op een schavot gedurende een half uur met een strop om de hals aan de galg vastgemaakt en een tuchthuisstraf van 20 jaar. Op 7 mei 1846 wordt in aanwezigheid van de griffier van het Hof en, terwijl de klokken in Assen luiden, de te pronkstelling uitgevoerd. Vervolgens wordt Femmegien op 12 mei 1846 overgebracht naar de centrale vrouwengevangenis in Gouda. Op 12 augustus van hetzelfde jaar overlijdt Femmegien. Onder welke omstandigheden? Is het een natuurlijke dood? Het blijven vragen omdat het archief van de vrouwengevangenis verloren is gegaan. En zo eindigt een triest leven in het duister.

Slotbeschouwing

Na de feitelijke opsomming valt er nog wel het een en ander te zeggen over het gebeurde. Het strafrecht maakte destijds korte metten met opzettelijke brandstichting. Artikel 434 van het toen geldende Wetboek van Strafrecht bepaalde dat de brandstichter met de dood moest worden gestraft. Het vroeger in Drenthe geldende landrecht was minder streng. Met het verlies van eigen leven werd de brandstichter bedreigd wanneer er een dodelijk slachtoffer te betreuren viel. Verder deden zich in de loop van de 19de eeuw nieuwe ontwikkelingen voor omtrent misdaad en straf. De hoogste straf werd 12 jaar gevangenis wanneer er bij brandstichting opzet in het spel was en was de opzet niet bewezen dreigde een straf van drie maanden of een boete van f 600,-. *Uit het verslag van het rechtsgeding tegen Femmegien blijkt dat het Hof slechts oppervlakkig heeft stilgestaan bij haar geestelijke vermogens. Het Hof houdt er geen rekening mee en ook de verdediger brengt merkwaardig genoeg dit punt niet ter tafel. Wel merkt Femmegien in haar gratieverzoek op: ‘dat de naam van haar moeder, die algemeen ‘Malle Triene’ genoemd werd, een zeer nadelige invloed op haar omstandigheden heeft gehad’.*

Henk Luning

Bronnen:

Archief Huis van Bewaring Assen, Archief Huis van Justitie Assen, Provinciale en Drentsche Courant, Nationaal Archief Den Haag; Archief Kabinet der Konings, 30-1-1846 no 53. Hoge Raad der Nederlanden: notulen van de vergadering 1-4-1846 en Archief Ministerie van Justitie, 25-4-1846 no 61 en 30-4-1846 no 53.